

«Από την πληροφοριακή παιδεία στη μετα-αλγοριθμική κριτική:
Ο ρόλος των βιβλιοθηκών στον ψηφιακό γραμματισμό»

Ανθή Μπάλιου

Προϊσταμένη Βιβλιοθήκης & Κέντρο Πληροφόρησης

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

anthi@uom.edu.gr

Πρώτη Εποχή: Πληροφοριακή Παιδεία (Information Literacy)

- Εντοπισμός, αξιολόγηση και χρήση πληροφορίας
- Εστίαση στον χρήστη και στις πηγές
- Κριτική σκέψη και δεοντολογία
- Βιβλιοθήκες ως οδηγοί πρόσβασης στη γνώση

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Εντοπισμός,
αξιολόγηση και
χρήση πληροφορίας

Εστίαση στον χρη-
στη και στις πηγές

Κριτική σκέψη
και δεοντολογία

Βιβλιοθήκες ως
οδηγοί πρόσβασης
στη γνώση

Δεύτερη περίοδος: Η Αλγοριθμική Εποχή

- Οι αλγόριθμοι καθορίζουν τι πληροφορία βλέπουμε (Google, TikTok, Facebook, κ.ά.)
- Δημιουργούνται φίλτρα πληροφορίας και «θαλάμοι ηχούς» (echo chambers)
- Η πληροφορία φιλτράρεται, ταξινομείται και παρουσιάζεται με βάση εμπορικά ή πολιτικά κριτήρια
- Η πληροφορία δεν είναι ουδέτερη - είναι προϊόν αλγοριθμικής επιλογής.

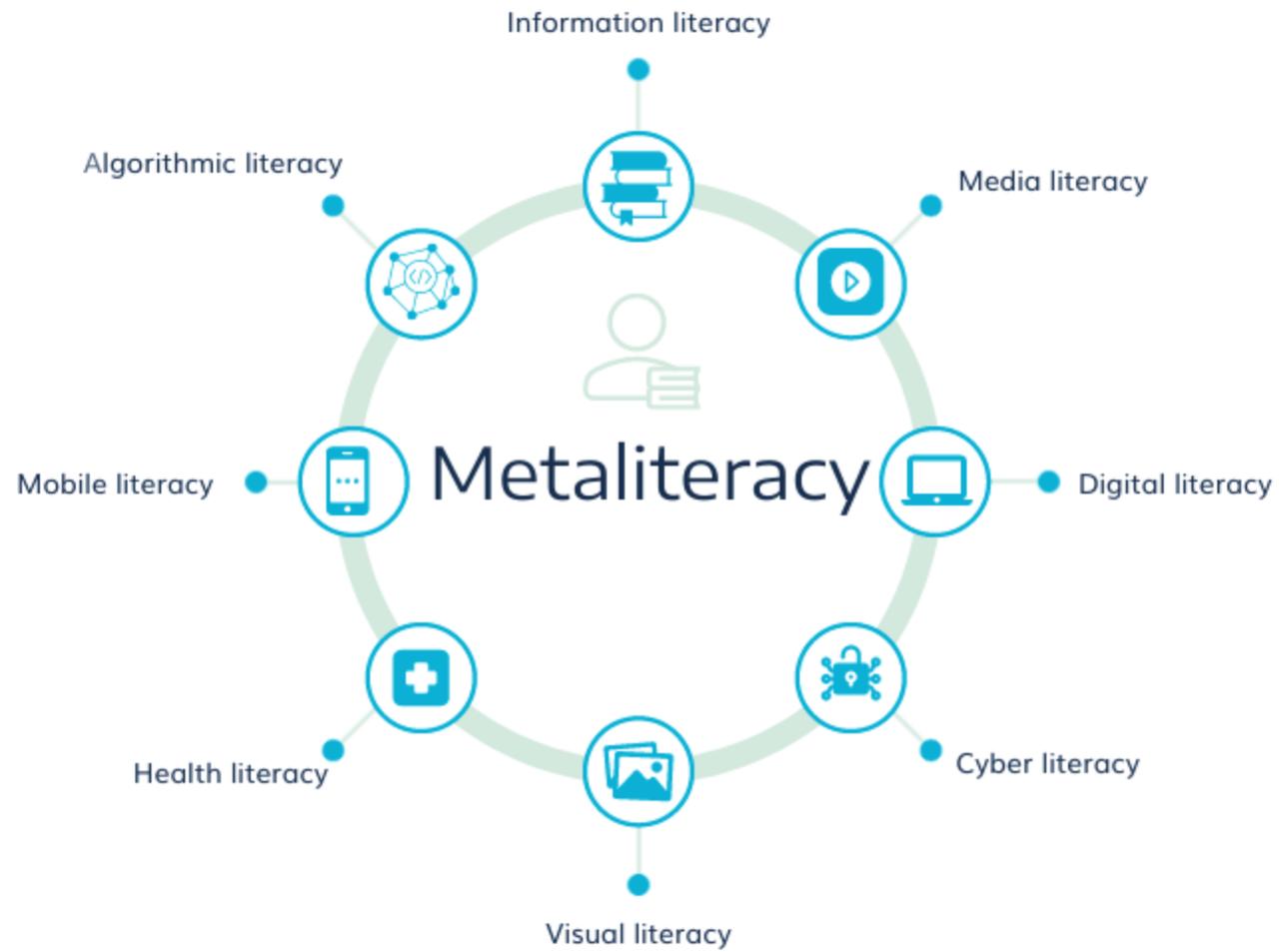
Τρίτη περίοδος: Μετά-Αλγοριθμική Κριτική (Post-Algorithmic Literacy)

- Κατανόηση της λειτουργίας των αλγορίθμων και των δεδομένων που χρησιμοποιούν.
- Εντοπισμός προκαταλήψεων και αλγοριθμικών αποκλεισμών.
- Κριτική στάση απέναντι στις πλατφόρμες και στις τεχνητές μορφές «ουδετερότητας».
- Ενδυνάμωση των πολιτών ως ενεργών χρηστών και όχι παθητικών καταναλωτών πληροφορίας.
- Η πληροφοριακή παιδεία μετασχηματίζεται σε κριτική και πολιτικά συνειδητοποιημένη παιδεία.

Μετά-Αλγοριθμική Κριτική (Post-Algorithmic Literacy)

Με τον όρο “post-algorithmic criticism” εννοούμε την μετακριτική προσέγγιση που εξετάζει όχι μόνο τι κάνουν οι αλγόριθμοι, αλλά πώς αυτοί οι αλγόριθμοι παράγουν γνώση, αξίες και εξουσία. Για παράδειγμα, η μετά-αλγοριθμική κριτική στη λογοτεχνία μπορεί να μελετά:

- Πώς τα εργαλεία ανάλυσης δεδομένων (π.χ. text mining) αλλάζουν τον τρόπο που διαβάζουμε κείμενα.
- Πώς οι αλγόριθμοι των πλατφορμών (π.χ. YouTube, Spotify, TikTok) καθορίζουν τι περιεχόμενο προωθείται ή αγνοείται.
- Πώς η ίδια η έννοια της κριτικής μετασχηματίζεται σε έναν κόσμο όπου η “ερμηνεία” γίνεται συχνά μέσω αλγορίθμων.

Κεντρικές διαστάσεις:

- ❑ **Αλγοριθμική διαφάνεια** – οι χρήστες πρέπει να κατανοούν πώς οι αλγόριθμοι φιλτράρουν και ιεραρχούν την πληροφορία (π.χ. γιατί η Google δείχνει πρώτα ένα αποτέλεσμα).
- ❑ **Αλγοριθμική προκατάληψη (bias)** – να αντιλαμβάνονται ότι οι αλγόριθμοι ενσωματώνουν ανθρώπινες προκαταλήψεις και εμπορικά συμφέροντα.
- ❑ **Μετα-αλγοριθμικός γραμματισμός** – να μαθαίνουν να “διαβάζουν” τους αλγορίθμους ως πολιτισμικά κείμενα: ποιος τους γράφει, τι δεδομένα χρησιμοποιούν, ποια ιδεολογία ενσωματώνουν.
- ❑ **Ενδυνάμωση του χρήστη** – η πληροφοριακή παιδεία γίνεται εργαλείο δημοκρατικής αντίστασης απέναντι στην αδιαφάνεια των τεχνολογικών γιγάντων.

Ρόλος των Βιβλιοθηκών

- Εκπαίδευση πολιτών σε αλγοριθμικό γραμματισμό
- Δημιουργία χώρων κριτικής σκέψης και διαλόγου για την ψηφιακή διαφάνεια
- Συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα και φορείς Media and Information Literacy (MIL)
- Ανάδειξη των βιβλιοθηκών ως δημοκρατικών κόμβων γνώσης

Ο ρόλος των Βιβλιοθηκών στη Μετά-Αλγοριθμική Εποχή

Οι βιβλιοθήκες – ως θεσμοί εμπιστοσύνης και μεσολάβησης της γνώσης – μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι ανάπτυξης μετά-αλγοριθμικής συνείδησης.

Παραδείγματα δράσεων:

- Εκπαιδευτικά προγράμματα που εξηγούν πώς λειτουργούν οι μηχανές αναζήτησης, τα φίλτρα ειδήσεων, ή τα συστήματα συστάσεων (recommendation systems).
- Σεμινάρια κριτικής σκέψης και ψηφιακής ηθικής, με ερωτήματα όπως:
- Ποιος αποφασίζει τι βλέπω online;
- Πώς οι αλγόριθμοι καθορίζουν τη δημόσια σφαίρα της πληροφόρησης;
- Δημιουργία “αλγοριθμικής παιδείας” (algorithmic literacy) ως επέκταση της πληροφοριακής παιδείας.
- Προώθηση της διαφάνειας: οι βιβλιοθηκονόμοι μπορούν να ενθαρρύνουν τη χρήση ανοιχτών δεδομένων, δημόσιων αλγορίθμων και ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία.

Συμπεράσματα και Προτάσεις

Στον 21ο αιώνα, η πληροφορία δεν είναι ουδέτερη ούτε προσβάσιμη με τον ίδιο τρόπο για όλους· διαμεσολαβείται από αλγοριθμικά συστήματα που καθορίζουν τι βλέπουμε και πώς το ερμηνεύουμε.

Οι βιβλιοθήκες καλούνται να επεκτείνουν την παραδοσιακή πληροφοριακή παιδεία προς μια μετα-αλγοριθμική κριτική, βοηθώντας τους χρήστες να κατανοούν:

- πώς οι αλγόριθμοι επηρεάζουν την πρόσβαση και την αξιοπιστία των πηγών,
- πώς λειτουργούν τα συστήματα ταξινόμησης και προώθησης περιεχομένου,
- και πώς να αναπτύσσουν κριτική επίγνωση απέναντι στην τεχνολογική διαμεσολάβηση της γνώσης.

Προτάσεις για το μέλλον

Για να ενισχυθεί ο ψηφιακός και αλγοριθμικός γραμματισμός, οι βιβλιοθήκες μπορούν να υιοθετήσουν στρατηγικές όπως:

- ❖ Εκπαιδευτικά προγράμματα και workshops για φοιτητές και πολίτες σχετικά με αλγοριθμική διαφάνεια, δεδομένα και Τεχνητή Νοημοσύνη.
- ❖ Συνεργασίες με πανεπιστημιακά τμήματα (Πληροφορικής, Επικοινωνίας, Παιδαγωγικών) για τη δημιουργία διεπιστημονικών μαθημάτων.
- ❖ Δημιουργία ψηφιακών οδηγών (guides, tutorials) που εξηγούν πώς να αναζητούμε, να αξιολογούμε και να κατανοούμε την πληροφορία μέσα σε αλγοριθμικά περιβάλλοντα.
- ❖ Προώθηση της διαφάνειας των πληροφοριακών συστημάτων των ίδιων των βιβλιοθηκών – π.χ. πώς λειτουργεί ο κατάλογος, τα αποθετήρια, τα φίλτρα αναζήτησης. Καλλιέργεια κουλτούρας δια βίου μάθησης, ώστε οι χρήστες να εξελίσσονται μαζί με τα ψηφιακά εργαλεία.

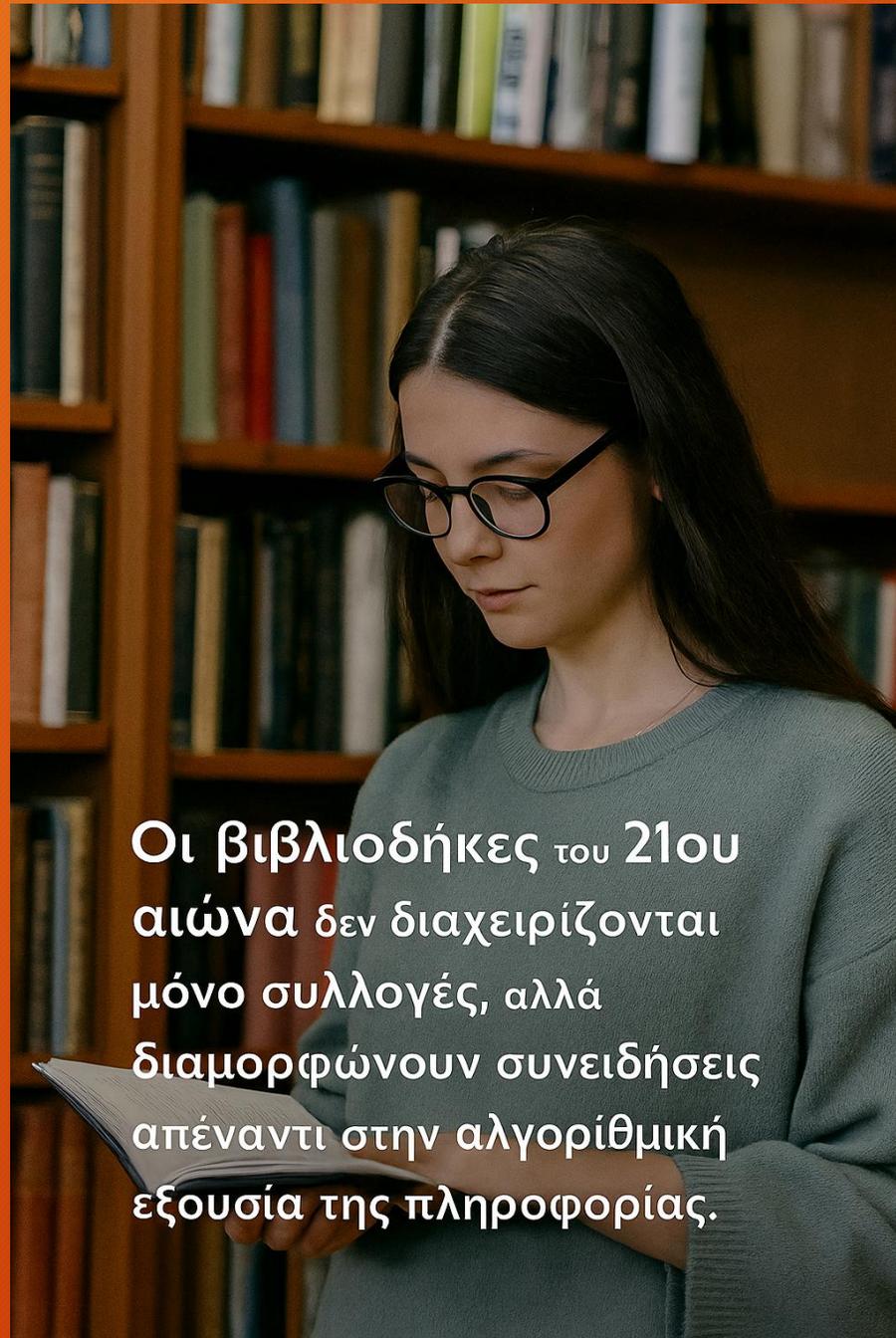
Η Βιβλιοθήκη ως υποστηρικτής της ψηφιακής κοινωνίας

Οι βιβλιοθήκες δεν είναι απλώς χώροι συλλογών, αλλά χώροι συνειδητοποίησης.

Αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση ενεργών, κριτικά σκεπτόμενων πολιτών, ενισχύοντας:

- τη δημοκρατική συμμετοχή,
- την υπεύθυνη χρήση της πληροφορίας,
- και την κατανόηση της τεχνολογικής πραγματικότητας που διαμορφώνει τη γνώση.

Συμπέρασμα: Η βιβλιοθήκη του 21ου αιώνα μετασχηματίζεται από θεματοφύλακα της γνώσης σε οδηγό ψηφιακής συνείδησης - έναν πυλώνα παιδείας, διαφάνειας και δημοκρατίας στην εποχή των αλγορίθμων.

Οι βιβλιοθήκες του 21ου
αιώνα δεν διαχειρίζονται
μόνο συλλογές, αλλά
διαμορφώνουν συνειδήσεις
απέναντι στην αλγοριθμική
εξουσία της πληροφορίας.

